

УДК 340.115+342.9

DOI: 10.26565/2075-1834-2020-29-06

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД І ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Лук'янець Д. М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна,
м. Харків, 61022, майдан Свободи 4,
e-mail: dimluk@meta.ua
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2921-2050>

АНОТАЦІЯ: статтю присвячено проблемі використання системного підходу у дослідженнях у сфері юридичної відповідальності. За основу взято розуміння системності права як об'єктивного об'єднання за змістовними ознаками певних правових частин у структурно впорядковану цілісну єдність, яка має відносну самостійність, стійкість та автономність функціонування. З позиції ознак системності права детально розглянуто нормативну конструкцію адміністративної відповідальності фізичних осіб за Кодексом України про адміністративні правопорушення. Обґрунтовано, що інститут адміністративної відповідальності є системою у її класичному розумінні і є складовою системи більш високого порядку, а саме галузі адміністративного права. На відміну від фізичних осіб, нормативні конструкції адміністративної відповідальності юридичних осіб, хоча вони і є подібними, не мають ознак системи в силу функціональної обмеженості та відсутності ознаки автономності. Відповідні нормативні конструкції обслуговують вузькі, специфічні сфери суспільних відносин. В аспекті порівняння показано, що нормативна конструкція дисциплінарної відповідальності державних службовців є впорядкованою сукупністю але не утворює системи з огляду на відсутність у неї ознаки автономності.

Піддано критиці підхід, згідно якого термін «система» використовується для позначення нормативних конструкцій, які за своїми характеристиками не є системами. Зокрема вказано на некоректність використання у науковій літературі терміну «система адміністративних стягнень». Показано, що сукупність адміністративних стягнень не відмежована від зовнішнього середовища, яким для них виступає інститут адміністративної відповідальності в цілому; для їх реалізації необхідно задіяти цілу низку інших норм, насамперед процесуальних, які також є складовою інституту адміністративної відповідальності; у сукупності адміністративних стягнень відсутня інтегративна якість, відмінна від якостей кожного окремого стягнення. Перелік адміністративних стягнень є впорядкованою сукупністю, але впорядкованість проявляється лише у їх впорядкованому розташуванні у тексті відповідного правового акту.

Розглядаючи нормативну конструкцію кримінальної відповідальності зроблено висновок про те, що така відповідальність з точки зору системного підходу є надгалузевим утворенням, оскільки складається із норм, які утворюють кримінальне право, кримінально-процесуальне право та кримінально-виконавче право. Але ці нормативні утворення з точки зору сучасної теорії права мають статус самостійних галузей права.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: система; системний підхід; системність у праві; юридична відповідальність; адміністративна відповідальність; нормативна конструкція юридичної відповідальності.

СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД И ЮРИДИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ

Лук'янець Д. Н.,

доктор юридических наук, профессор,
профессор кафедры государственно-правовых дисциплин
юридического факультета
Харьковского национального университета
имени В.Н. Каразина,
м. Харьков, 61022, площадь Свободы 4,
e-mail: dimluk@meta.ua
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2921-2050>

АННОТАЦИЯ: статья посвящена проблеме использования системного подхода в исследованиях в сфере юридической ответственности. За основу взято понимание системности права как объективного объединения по содержательным характеристикам определенных правовых частей в структурно упорядоченное целостное единство, которое имеет относительную самостоятельность, стойкость и автономность функционирования. С позиций признаков системности права рассмотрена нормативная конструкция административной ответственности физических лиц по Кодексу Украины об административных правонарушениях. Обосновано, что институт административной ответственности представляет собой систему в ее классическом понимании и является составляющей системы более высокого порядка, а именно отрасли административного права. В отличие от физических лиц, нормативные конструкции административной ответственности юридических лиц, хотя они и

подобны, не имеют признаков системы в силу функциональной ограниченности и отсутствия у них признаков автономности. Соответствующие нормативные конструкции обслуживают узкие, специфические сферы общественных отношений. В сравнительном аспекте показано, что нормативная конструкция дисциплинарной ответственности государственных служащих является упорядоченной совокупностью, но не образует системы в виду отсутствия у нее признаков автономности.

Подвергнуто критике использование термина «система» для обозначения нормативных конструкций, которые по своим характеристикам не являются системами. В частности указано на некорректность использования в научной литературе словосочетания «система административных взысканий». Показано, что совокупность административных взысканий не отделена от внешней среды, которой для них выступает институт административной ответственности в целом; для их реализации необходимо задействовать целый ряд других норм, прежде всего процессуальных, которые также являются составляющими института административной ответственности; в совокупности административных взысканий отсутствует интегративное качество, отличное от качеств каждого отдельного взыскания. Перечень административных взысканий представляет собой упорядоченную совокупность, однако упорядоченность здесь проявляется только в их упорядоченном размещении в тексте соответствующего правового акта.

Рассматривая нормативную конструкцию уголовной ответственности, сделан вывод о том, что такая ответственность с точки зрения системного подхода является надотраслевым образованием, поскольку состоит из норм, которые образуют уголовное право, уголовно-процессуальное право и уголовно-исполнительное право. Но эти нормативные образования в современной теории права имеют статус самостоятельных отраслей права.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: система; системный подход; системность в праве; юридическая ответственность; административная ответственность; нормативная конструкция юридической ответственности.

SYSTEMIC APPROACH AND LEGAL LIABILITY

Dmytro Luk'yanets,

Doctor of Law, Professor,
Professor of the Department of State and Legal Disciplines
Faculty of Law
Kharkiv National University
named after VN Karazina,
Kharkiv, 61022, Maidan Svobody 4,
e-mail: dimluk@meta.ua
orcid: <https://orcid.org/0000-0003-2921-2050>

ANNOTATION: the article is devoted to the problems of a systematic approach using in research in the field of legal liability. It is based on the systematic nature of law understanding as an objective integration (consolidation) according to the content characteristics of certain legal parts into a structurally ordered integral unity that has relative independence, persistence and autonomy of functioning. The regulatory structure of the administrative responsibility of individuals under the Code of Ukraine on Administrative Offenses is examined in detail from the standpoint of systematic law signs. The conclusion that the institution of administrative responsibility is a system in its classical sense and is a component of a higher order system, namely, the branch of administrative law is grounded. Unlike individuals, normative constructions of administrative responsibility of legal entities, although they are conceptually similar, do not have signs of the system due to functional limitations and lack of signs of autonomy. Corresponding regulatory structures serve narrow, specific areas of social relations. Such constructions are in banking legislation, legislation on the protection of economic competition, municipal engineering, environmental, land and other branches of legislation. In a comparative aspect, it is shown that the normative structure of the disciplinary liability of state employees is an arranged set, but does not make a system for the lack of autonomy signs.

The approach according to which the term “system” is used to refer to normative constructions that are not systems in their characteristics is criticized. In particular, the incorrect use of the phrase “administrative penalties system” in the scientific literature is indicated. It is represented that the set of administrative penalties is not separated from the external environment, which the institution of administrative responsibility as a whole acts for them; for the implementation of administrative penalties, it is necessary to use a number of regulatory structures, especially procedural ones, which are also components of the administrative responsibility institution; in the set of administrative penalties, there is no integrative feature different from the ones of each individual penalty.

The list of administrative penalties is represented as an arranged set, nevertheless, arrangement here is shown only in their concentrated, orderly placement in the text of the corresponding normative legal act.

Considering the normative structure of criminal liability, it is concluded that such responsibility from the point of view of a systematic approach is an over-industry formation, since it consists of the norms that form criminal law, criminal procedure law and criminal enforcement law. But these normative formations in the modern theory of law have the status of independent law branches.

KEY WORDS: system; systemic approach; systematic in law; legal liability; administrative responsibility; regulatory framework for legal liability.

Постановка проблеми. Проблематика методології наукових досліджень у галузі права постійно знаходиться у фокусі уваги дослідників і це обумовлюється специфікою об'єкта і предмета наукових досліджень. Право, як об'єктивна реальність, представляє собою досить складний об'єкт навіть з точки

зору його інтерпретації як об'єкту матеріального світу. У результаті застосування загальнонаукових підходів і методів виникає проблема визначення меж досліджуваного явища, які різняться від того, в межах якої концепції праворозуміння здійснюється дослідження. Значною мірою ця проблема відбивається в особливостях використання системного підходу.

На нашу думку, використання системного підходу дає коректні результати здебільшого в межах позитивістського праворозуміння. Це обумовлено тим, що з позицій позитивізму доволі чітко вирішується питання про емпіричні основи юридичної науки. Розуміння права як сукупності норм, які об'єктивовані у нормативно-правових актах і реалізуються через відповідні акти реалізації, дає доволі чітке уявлення про зміст такої основи. Натомість питання про емпіричні основи юридичної науки у контексті теорії природного права чи психологічної теорії права залишається відкритим, а відтак і дискусійним.

У наукових публікаціях доволі часто використовується термін «система» для описання різноманітних складних, багатоелементних правових явищ. При цьому, використання понятійного апарату загальної теорії систем у сфері юридичної науки взагалі і юридичної відповідальності зокрема, характеризується певною легковажністю, відходом від суттєвих ознак певних сукупностей елементів, які трактуються як системи. У результаті властивостями систем наділяються сукупності елементів, які такими не є, а відтак виникають помилки при спробах застосувати до відповідних сукупностей таких методів системного підходу, як системно-структурний або структурно-функціональний.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика системного підходу у правових дослідженнях є дуже популярною, що обумовлює велику кількість наукових праць у яких системний підхід досліджується у контексті проблем як загальної теорії права, так і галузевих правових наук. Тут можна згадати праці таких науковців, як К.І. Беляков, П.П. Богущкий, Т.С. Ківалова, В.О. Останець, М.І. Панов та багатьох інших. Без використання системного підходу не обходиться майже жодне дисертаційне дослідження. Проте, явно бракує праць, присвяченим використанню системного підходу у дослідженнях юридичної відповідальності.

Отже, **метою статті** є з'ясування можливостей системного підходу для дослідження властивостей окремих нормативних конструкцій юридичної відповідальності, зокрема адміністративної відповідальності.

Виклад основного матеріалу. Попри дискусійність питання, в межах загальної теорії систем сформульовано, так би мовити, консенсуальне, визначення поняття «система». Система – це відмежована від зовнішнього середовища сукупність взаємозв'язаних частин (компонентів), яка володіє якісно вищими та складнішими властивостями в порівнянні із сумою властивостей її частин й характеризується певним складом (набором) компонентів і певним способом їх взаємодії [1, с. 10].

До основних характерних особливостей системи можна віднести наступні:

1. Система є передусім сукупністю елементів. За певних умов елементи, відповідно, можуть розглядатись як системи.

2. Наявність суттєвих зв'язків між елементами та (або) їх властивостями, що переважають над зв'язками цих елементів з тими, які не входять до даної системи. Під суттєвими зв'язками розуміють лише такі, що закономірно визначають інтегративні властивості системи, і це вирізняє систему з оточуючого середовища як цілісний об'єкт.

3. Наявність визначеної організації, що проявляється у зменшенні ступеня ентропії (невизначеності) системи порівняно з ентропією системоутворюючих факторів. До таких факторів належать кількість елементів системи, кількість суттєвих зв'язків, якими може володіти елемент, тощо.

4. Наявність інтегративних властивостей, тобто властивих системі загалом, але не властивих жодному елементу зокрема. Це свідчить про те, що хоча властивості системи і залежать від властивостей елементів, вони не визначаються ними повністю. Отже, система не зводиться до простої сукупності елементів і, розчленовуючи її на окремі частини, неможливо пізнати всі властивості системи загалом [2, с. 20].

Наведені вище визначення поняття «система» та ознаки системи сформульовані безвідносно до природи досліджуваного об'єкта. Але, що стосується системності права, то варто звернути увагу на точку зору висловлену відомим теоретиком та філософом права Д.А. Керімовим, який писав, що системність права – це об'єктивне об'єднання (з'єднання) за змістовними ознаками певних правових частин у структурно впорядковану цілісну єдність, яка має відносну самостійність, стійкість та автономність функціонування [3, с. 251].

Системність права практично не піддається сумніву, але всередині системи права продовжуються дискусії стосовно структури системи права, видів та властивостей її елементів, характеру зв'язків між ними. Проте існують такі правові явища, які теорія права описує як теоретичні моделі, до яких важко застосувати системний підхід з огляду на їх абстрактність. Відтак, спробуємо проілюструвати положення системного підходу на прикладі конкретних нормативних конструкцій юридичної відповідальності, які є частиною правової реальності. Юридична відповідальність у цьому сенсі є дуже зручним правовим

явищем. Практично не існує галузей права, в яких би не виділялася у тому чи іншому вигляді нормативна конструкція юридичної відповідальності, але ми свідомо не характеризуємо їх як інститут чи інший структурний елемент, оскільки, як буде показано далі, для кожної нормативної конструкції це буде специфічною характеристикою.

Зрозуміло, що охопити усі можливі нормативні конструкції юридичної відповідальності у межах однієї статті не є можливим, тому зосередимо увагу на найбільш відомих з одного боку, і різних з точки зору системного підходу, з іншого. І, для початку, звернемо увагу на адміністративне право.

Адміністративне право, в силу особливостей його предмету, регулює величезне коло суспільних відносин. У середині адміністративного права існує дуже багато як дійсно системних утворень, так і формальних сукупностей, які певним чином упорядковані, але при цьому не є системами, утворюючи так зване «сумативне ціле». Прикладом яскраво вираженої системи є інститут адміністративної відповідальності фізичних осіб, для аналізу якої скористаємося ознаками системності права, запропонованими Д.А. Керімовим.

Першою ознакою є те, що складові правового системного цілого необхідно об'єднані і тим самим знаходяться у з'єднаному стані [3, с. 251]. Норми інституту адміністративної відповідальності об'єднані у єдиному кодифікованому нормативно-правовому акті – Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [4]. Змістовними складовими такого системного цілого є сукупність складів адміністративних правопорушень, процесуальна конструкція провадження у справах про адміністративні правопорушення, нормативна конструкція провадження з виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення, перелік адміністративних стягнень, перелік суб'єктів, уповноважених здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення тощо.

Але, замало просто виділити упорядковані сукупності у складі якогось цілого, необхідно визначити характер зв'язків між елементами досліджуваної сукупності, адже саме характер зв'язків, у першу чергу, надає певній сукупності рис системи. Тобто, другою ознакою системності права є те, що складові системного правового цілого з'єднані між собою за певними змістовними підставами, які характеризують субстанціональні особливості їх властивостей і зв'язків [3, с. 252]. У досліджуваному випадку зв'язок між зазначеними вище елементами значною мірою організований через категорію «адміністративна відповідальність», хоча КУпАП і не містить її нормативного визначення. Так, адміністративне правопорушення визначене, як діяння, за яке передбачена адміністративна відповідальність (стаття 9 КУпАП), адміністративне стягнення визначено як міра адміністративної відповідальності (стаття 23 КУпАП), у статті 17 КУпАП визначено обставини, що виключають адміністративну відповідальність тощо. Таким чином, коли у нормах КУпАП використовуються терміни «адміністративне правопорушення» або «адміністративне стягнення», тим самим акцентується увага на зв'язку цих норм саме із адміністративною відповідальністю.

Проте, зазначені зв'язки мають не просто зв'язувати елементи у певне ціле, ці зв'язки самі по собі мають бути організовані та оформлені певним чином. Тобто, третьою ознакою системності права є те, що системне правове ціле утворює єдність у результаті структурної впорядкованості його складових, яка визначає їх функціональні залежності та взаємодію [3, с. 252]. І тут є цілком очевидним, що структурна впорядкованість інституту адміністративної відповідальності досягається завдяки існуванню КУпАП, внутрішня побудова якого як раз і виступає фактором упорядкування складових цього інституту.

Четвертою ознакою системності права, яка є ключовою для будь-якого виду систем, є те, що об'єктивне об'єднання та з'єднання за змістовними ознаками певним правових складових у структурно впорядковану цілісну єдність обумовлює наявність у системного правового цілого властивості відносної самостійності, яка проявляється у тому, що по-перше, її якості не зводяться до якостей системоутворюючих складових; по-друге, воно має здатність істотно видозмінювати складові, що його утворюють і створювати нові частини в межах своєї єдності; по-третє, воно може виступати у вигляді частини або підсистеми іншої, більш об'ємної системи, так само як і в межах своєї органічної єдності розчленовуватися на внутрішні підсистеми (чи системи іншого рівня); по-четверте, воно необхідно зв'язане із зовнішнім середовищем, відчуваючи його вплив [3, с. 252-253].

Дійсно, інститут адміністративної відповідальності набуває якості засобу державного правового примусу лише у сукупності усіх його складових. У той самий час, кожна його окрема складова такої якості не має і може реалізувати своє функціональне призначення виключно в межах цілого інституту. Набір складів адміністративних правопорушень, навіть систематизований у межах відповідного розділу КУпАП за особливостями об'єкту і предмету, не має жодного значення без процедури застосування адміністративних стягнень. Провадження у справах про адміністративні правопорушення не має сенсу у відриві від набору адміністративних стягнень тощо.

У межах інституту адміністративної відповідальності можна констатувати процеси видозміни його складових, наприклад, розширення переліку адміністративних стягнень та адміністративних правопорушень, запровадження нових спеціальних суб'єктів адміністративних правопорушень чи

суб'єктів адміністративної юрисдикції тощо. Причому зазначений процес є перманентним і зазначені зміни вносяться до КУпАП практично на кожній сесії Верховної Ради України.

Інститут адміністративної відповідальності безумовно є складовою системи вищого порядку, а саме галузі адміністративного права і серед вчених-адміністративістів спостерігається певна однотайність стосовно цього питання. Щодо зв'язку із зовнішнім середовищем, то інститут адміністративної відповідальності постійно відчуває такий зв'язок, про що свідчить величезна практика застосування його норм, а також процес його перманентного удосконалення.

П'ятою ознакою системності права є те, що структурна впорядкованість надає системному правому цілому сталість, лише в межах якої є припустимими зміни властивостей її складових та їх зв'язків. Система руйнується, якщо ці зміни виходять за межі мінімальних чи максимальних її «порогів» [3, с. 253]. Те, що інституту адміністративної відповідальності є властивою сталість, підтверджується фактом майже сорокарічного його існування без суттєвих концептуальних змін. Проте руйнуючим фактором для цього інституту є, наприклад, розширення адміністративної юрисдикції судів, наявність яких серед органів, уповноважених здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення є неприродною. Ця неприродність обумовлена тим, що орган, покликаний здійснювати свою діяльність на принципах правосуддя, у відносинах адміністративної відповідальності реалізує свої владні повноваження на принципах адміністративного провадження.

І, нарешті, шостою ознакою системності права є те, що відносна самостійність системного правового цілого обумовлює відносну автономність його функціонування, ступінь якої визначає рівень даної системи. Але відсутність взагалі будь-якої автономності функціонування позбавляє ціле характеру системності [3, с. 253]. Автономність інституту адміністративної відповідальності не викликає сумнівів, оскільки в багатьох випадках, її реалізація базується виключно на нормах КУпАП і не потребує застосування норм, що містяться в інших законах чи нормативно-правових актів. Тобто інституту адміністративної відповідальності властивий високий рівень автономності, а в окремих випадках така автономність є навіть абсолютною.

Протилежним прикладом є нормативна конструкція дисциплінарної відповідальності державних службовців, закріплена в Законі України «Про державну службу». Цій конструкції автономність не притаманна взагалі, оскільки вона не може реалізовуватись поза Законом України «Про державну службу». Власне нормативна конструкція дисциплінарної відповідальності, в даному випадку, є складовою інституту державної служби, який як раз і представляє собою систему.

Для адміністративного права взагалі є характерною множинність нормативних конструкцій юридичної відповідальності. Проте системність у чистому вигляді притаманна тільки адміністративній відповідальності фізичних осіб. На відміну від фізичних осіб, нормативні конструкції адміністративної відповідальності юридичних осіб, хоча вони і концептуально подібні адміністративній відповідальності фізичних осіб, не мають ознак системи в силу функціональної обмеженості та відсутності у них ознаки автономності. Відповідні нормативні конструкції обслуговують вузькі, специфічні сфери суспільних відносин. Такі конструкції існують у банківському законодавстві, законодавстві про захист економічної конкуренції, містобудівному, екологічному, земельному та інших галузях законодавства.

Але, це не означає, що системний підхід не може бути використаний для дослідження різноманітних форм юридичної відповідальності. Більш того, висновок про відсутність системності у певній нормативній конструкції може бути отриманий лише в результаті використання системного підходу. Крім того, нормативні конструкції юридичної відповідальності в адміністративному праві часто виступають як необхідний функціональний елемент систем іншої природи, наприклад контрольно-наглядової.

У той самий час, необхідно звернути увагу на коректність використання терміну «система» у наукових дослідженнях. Так, наприклад, у літературі, присвяченій адміністративній відповідальності доволі часто зустрічається словосполучення «система адміністративних стягнень». Але, з точки зору системного підходу, сукупність адміністративних стягнень не утворює системи. По-перше, сукупність адміністративних стягнень не відмежована від зовнішнього середовища, яким для них виступає інститут адміністративної відповідальності в цілому. Адміністративні стягнення поза інститутом адміністративної відповідальності не мають жодного значення. По-друге, для реалізації адміністративних стягнень необхідно задіяти цілу низку нормативних конструкцій, насамперед процесуальних, які також є складовою інституту адміністративної відповідальності. По-третє, у сукупності адміністративних стягнень відсутня інтегративна якість, відмінна від якостей кожного окремого стягнення. Перелік адміністративних стягнень представляє собою впорядковану сукупність, але впорядкованість тут проявляється лише у їх концентрованому, впорядкованому розташуванні у тексті КУпАП.

Системний підхід є надзвичайно продуктивним і дослідження крізь призму його правил нормативних конструкцій юридичної відповідальності може давати неочікувані результати. У цьому контексті варто згадати відповідальність кримінальну. Тут ситуація із системністю ще цікавіша, ніж у випадку з відповідальністю адміністративною.

Нормативна конструкція кримінальної відповідальності складається з норм трьох кодексів: Кримінального кодексу України, Кримінально-процесуального кодексу України та Кримінально-виконавчого кодексу України. При цьому, традиційні, усталені погляди на структуру системи права полягають у виділенні відповідно трьох галузей права, а саме кримінального права, кримінально-процесуального права та кримінально-виконавчого права. Якщо розглядати кримінальну відповідальність з точки зору системності права, виходить, що вона є надгалузевим утворенням, що суперечить твердженням про те, що галузь права, як безумовно системне утворення, має бути значною мірою автономною. Але зрозуміло, що жодна з названих галузей права автономно, незалежно від двох інших, функціонувати не може.

В науці досить часто процесуальна форма юридичної відповідальності досліджується окремо, і яскравим прикладом цього є відокремлення кримінального права і кримінального процесу. З цього приводу слід звернути увагу на виважену позицію одного з найбільш авторитетних теоретиків юридичної відповідальності О.Е. Лейста. На його думку, яку ми повністю поділяємо, усталений термін "процесуальна форма відповідальності", а також галузева відокремленість матеріально-правових і процесуальних норм, що регулюють найбільш розвинені види відповідальності, певним чином зорієнтовані на їх роздільне дослідження. У результаті сутність (зміст) відповідальності часто цілком зводиться до її матеріально-правової підстави.

Виведення процесуальних норм і відносин за межі відповідальності викликає низку заперечень. По-перше, зведення відповідальності лише до реалізації матеріально-правових норм залишає поза полем зору великі правові інститути, що містять гарантії досягнення об'єктивної істини в справі, права особи, що звинувачується в правопорушенні, обґрунтованість застосування заходів припинення (забезпечення), правові способи усунення можливих помилок при застосуванні державного примусу. По-друге, погляд на процес, як на щось зовнішнє по відношенню до відповідальності залишає поза увагою дослідників механізм здійснення відповідальності, норми, що визначають "технологію примусу", від яких залежить реалізація та невідворотність юридичної відповідальності [5, с. 644].

На нашу думку, коректним, з наукової точки зору, було б розглядати кримінальну відповідальність як інститут такої галузі, як судове право. У структурі ж судового права можна було б виділити чотири його підгалузі: адміністративно-судове право, цивільно-судове право, кримінально-судове право та господарсько-судове право.

Висновки. Таким чином, системний підхід у правовій науці взагалі та в адміністративному праві зокрема, є одним із найінформативніших наукових підходів. Дослідження з позицій системного підходу нормативних конструкцій юридичної відповідальності в адміністративному праві показують, що ознаки системи притаманні в повному обсязі лише нормативній конструкції адміністративної відповідальності фізичних осіб за КУпАП. На відміну від фізичних осіб, нормативні конструкції юридичної відповідальності юридичних осіб концептуально подібні адміністративній відповідальності фізичних осіб, не мають ознак системи в силу функціональної обмеженості та відсутності у них ознак автономності. Відповідні нормативні конструкції обслуговують вузькі, специфічні сфери суспільних відносин. Аналогічно не має ознак системності нормативна конструкція дисциплінарної відповідальності державних службовців. Зазначені нормативні конструкції представляють собою упорядковані сукупності, проте без ознак системності. В межах усталених поглядів на структуру системи права, кримінальна відповідальність має надгалузевий характер, що певною мірою суперечить положенню про відносну автономність галузей права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудник І.М. Вступ до загальної теорії систем. Навч. посібник. Полтава. 2010. 129 с.
2. Кустовська О. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Курс лекцій. Тернопіль: Економічна думка. 2005. 124 с.
3. Керімов Д.А. Методологія права (предмет, функції, проблеми філософії права)/2-е изд. М.:Аванта+. 2001.560с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-Х (редакція 29.04.2020). *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. додаток до № 51. ст.1122)
5. Проблемы теории государства и права / Под ред. М.Н. Марченко. М.: Юристъ. 2002. 656 с.

REFERENCES

1. Dudnik I.M. Vstup do zagalnoi teorii sistem. Navch. posibnik. Poltava. 2010. 129 s.
2. Kustovska O. V. Metodologija sistemnogo pidkhodu ta naukovikh doslidhen: Kurs lektzii. Ternopil: Ekonomichna dumka. 2005. 124 s.
3. Kerimov D.A. Metodologija prava (predmet, funktsii, problemy filosofii prava)/2-e izd. M.:Avanta+. 2001.560s.
4. Kodeks Ukraini pro administrativni pravoporushennia : Zakon Ukraini vid 07.12.1984 № 8073-X (redaktsia 29.04.2020). *Vidomosti Verkhovnoi Radi Ukrainiskoi RSR*. 1984. dodatok do № 51. st.1122)
5. Problemy teorii gosudarstva i prava / Pod red. M.N. Marchenko. M.: Jurist. 2002. 656 s.